

## Проблеми міжкультурної взаємодії у праці К. Сосенка «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора»

У статті розглянуто проблему міжкультурної взаємодії у фольклорі, зокрема на прикладі староукраїнських свят Різдва та Щедрого вечора у контексті наукової праці українського католицького вченого Ксенофонта Сосенка «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора» (1928). Наголошено на потребі належної рецепції та переосмислення його наукової спадщини, в якій науковець досліджував походження та особливості формування календаря свят в українській традиції від найдавніших часів доісторичного періоду у зв'язку із іншими культурами аж до впливу християнства із його модифікаціями. Основна мета, яку ставить перед собою автор, – простежити висвітлення проблеми міжкультурної взаємодії у праці К. Сосенка щодо формування староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора у поєднанні «свого» з «чужим», тобто взаємовпливу традицій, які мають надзвичайно давню історію, потребують системності дослідження, залучення знань із різних галузей науки.

**Результати.** Основну увагу приділено науковим поглядам К. Сосенка, зокрема шляху формування та подальшої трансформації староукраїнського календаря та взаємозв'язків його із іншими культурами. Звернено увагу на те, що К. Сосенко під час аналізу староукраїнських свят у своїх працях за основу використовував культурно-історичний метод В. Шмідта та В. Гребнера. Результатом досліджень науковця стали ґрунтовні праці щодо теорій зародження староукраїнських свят, їхньої давності та подальших трансформацій.

К. Сосенко був представником віденської етнологічної школи, для якої характерне використання культурно-історичного методу під час наукових досліджень. У своїх працях він звертався до історичного минулого українського народу: його генези, розвитку в діяхронному вияві, культурологічного зв'язку із іншими автохтонними та кочовими народами у їхній взаємодії. Для більшості вчених його періоду було характерне залучення традиційних методів дослідження та вивчення минувшини, у той час як К. Сосенко сформулював власну теорію зародження староукраїнських свят, котра ґрунтується на особливостях аборигенного народу із впливом інших на її формування та її подальші трансформації.

**Висновки.** Наукова спадщина К. Сосенка є значним внеском для розуміння процесів формування та розвитку українських свят, зокрема Різдва та Щедрого вечора, із найдавніших часів (доісторичної доби) до сьогодення у міжкультурній взаємодії. Наукові погляди та висновки вченого досі актуальні для сучасної української фольклористики, відкривають нові перспективи для подальших досліджень культури українського народу та його зв'язку із іншими національними традиціями.

**Ключові слова:** К. Сосенко, міжкультурна взаємодія, староукраїнські свята, Різдво, Щедрий вечір

### Вступ

У теперішній час відбувається інтенсивне переосмислення української усної словесності та шляхів її вивчення, оскільки упродовж тривалого часу радянської науки цей процес гальмувався численними обмеженнями і настановами. Саме ж вивчення фольклору на той час було пов'язане із ідеологічними засадами, а все, що їм суперечило, вважалося неприпустимим виявом класових інтересів. Це спотворювало розуміння фольклористики як науки, через її заангажованість, а усіх, хто прагнув працювати у її царині поза рамками радянської ідеології, – було визнано «ворогами народу» або ж створювалися усі умови, аби таких вчених та їхні праці було знищено. Відтак влада пропагувала власну «політику», за рамки якої неможливо було вийти. Така тривала «пауза» у науковому просторі, зокрема й фольклористиці, залишила свої «білі плями», невирішені питання та чимало забутих праць талановитих особистостей.

Із здобуттям незалежності Україна поступово почала відновлювати увесь свій потенціал у різних сферах, в особливий спосіб у науковому просторі, надолужуючи «втрачений час». Цей процес не оминув українську фольклористику. Головна перевага була в тому, що не довелося заново формувати її засади, адже вони були сформовані ще у ХІХ ст. низкою українських вчених. Проте перед вченими постало чимало нових проблем: потреби надолужити прогалини у системному розвитку науки, долучитися до здобутків зарубіжних колег, сформувати власні та ін.

Проблема міжкультурної взаємодії, на котрій ми зосереджуємося у цій статті, малодосліджена, багатоаспектна і вимагає міждисциплінарного підходу, хоча чимало дослідників та збирачів українського фольклору із давна цікавилися своїм минулим, намагаючись самоідентифікуватися серед інших культур та націй. Натомість у європейській науці динамічно розвивався напрям

дифузійнізму, суть якого полягає у проникненні культурних явищ через контакти між ними. Відомим його представником є Ф. Гребнер, котрий вважав, що: «основою історичного розвитку є своєрідне зіткнення культур... якщо один «культурний круг» займає середину якоїсь області, то він є тут порівняно пізнім; якщо цей пізніший «культурний круг» в якомусь місці доходить до краю області, то це означає, що саме з цього боку він клином вривався в дану область...» (Graebner, 1911: 25).

Серед плеяди вчених, котрі принаймні частково вивчали українську словесність у її міжкультурній взаємодії, виокремлюємо такі постаті, як О. Потебня («Про міфологічне знання деяких обрядів і повір'їв», 1865 р.; «Із лекцій по теорії словесності», 1894 р.; «Із записок по теорії словесності», 1905 р.; «Слово і міф», 1909 р.), І. Франко («Галицько-руські народні приповідки» у 3 т., 6 кн., 1901–1910 рр.; «Студії над українськими народними піснями», 1907–1912 рр.). К. Сосенко («Пражерело українського релігійного світогляду», 1923 р., «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора», 1928 р. та ін.), М. Грушевський («Спірні питання староруської етнографії», 1904 р.), В. Гнатюк («Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності», 1902 р.; «Гаївки», 1909 р.; «Колядки і щедрівки», 1914 р.; «Українська народна словесність» 1917 р. та ін.), Ф. Колесса («Огляд українсько-руської народної поезії», 1905 р., «Українська народна пісня у найновішій фазі свого розвитку», 1928 р., «Українська усна словесність», 1938 р.) та ін.

Серед цього списку вчених вагоме місце посідає постать Ксенофонта Сосенка (1861–1941). Його праці є неоціненними у контексті дослідження витоків міжкультурної взаємодії традицій українського народу з іншими етносами. Проте, на жаль, його доробок залишається малодослідженим через складні соціально-політичні обставини його діяльності. Як відомо, він належав до духовенства Галичини, був католицьким ученим, у своїх працях використовував новий на той період метод – культурно-історичний, характерний для віденської етнологічної школи, єдиним представником якої був в Україні. У його доробку простежується дослідження та аналіз українських релігійних свят, їхні витoki, зв'язок з іншими культурами, їх взаємопроникнення. Він здійснив

порівняльний аналіз цих традицій з культурно-релігійними виявами інших первісних народів, висвітливши загальне та відмінне.

Попри глибокі та вагомні дослідження вченому не вдалося цілісно та систематично утвердити власну теорію щодо староукраїнських свят через тогочасні реалії, тематику праць та його соціальний стан. Саме тому сьогодні постає потреба реконструювати його творчий доробок, дослідивши теоретичний базис, сформований вченим, вписати його у контекст сучасних надбань фольклористичної думки. **Мета** цієї статті – окреслити проблему міжкультурної взаємодії у творчому доробку К. Сосенка, зокрема на прикладі праці «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора», а **завдання** – простежити особливості цієї взаємодії у діахронному зрізі.

### Теоретичний базис

У контексті сучасної української фольклористики відсутні ґрунтовні наукові праці, в котрих висвітлюється специфіка діяльності віденської етнологічної школи, її ключових засад, форм та вияву діяльності. Ця проблема постає гостро, адже К. Сосенко – католицький учений, єдиний із українських представників цієї школи, котрий застосовував її методи, зокрема культурно-історичний, працював над власними науковими зацікавленнями, досліджуючи староукраїнські традиції, їхні витоки, мультикультурні ознаки, надаючи їм відповідне обґрунтування. Ще однією проблемою стало те, що вивчення його праць у радянський період розвитку української науки було заборонено, що призвело до часткової втрати його напрацювань, а постать вченого досі залишається маловідомою. Це спричинило тенденцію применшення значення, а іноді навіть не визнання К. Сосенка як науковця у царині української усної словесності. Частково дослідження цього вченого осмислюється у дисертації О. Шутак «Фольклористична думка в Галичині 20-30 років ХХ століття (К. Сосенко, Ф. Колесса, І. Свенціцький)», де авторка подає загальні біографічні відомості та здійснює побіжний огляд його праць. Проте аналіз його доробку не є вичерпним та потребує подальших студіювань. Підтвердженням глибокої наукової думки є його праці, у яких автор ґрунтовно висвітлює власну позицію, спираючись на досягнення попередників, формуючи власну теорію, котра є показовим прикладом пояснення виникнення та побутування тих чи інших символів, обрядів у традиціях та

святкуваннях українського народу від найдавніших часів до сьогодні. Відтак теоретичною базою для статті стали праці українського католицького вченого К. Сосенка, в яких він прагнув осмислити та проаналізувати цю проблему. Основні методи, якими ми послуговувалися у статті: культурно-історичний (для дослідження історичного минулого у діахронному зрізі), генетико-контактний (вияв зв'язків між культурами народів) та компаративний (для можливості порівняння загального та відмінного у культурах народів, які окреслив К. Сосенко).

### **Виклад основного матеріалу**

Яскравим взірцем дослідження староукраїнських традицій та вплив на них інших культур є праця «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора», у якій автор відтворив архаїчний образ української віри і культури, зокрема власне староукраїнських свят – Різдва та Щедрого Вечора – у дохристиянський період. Аби з'ясувати генезу цих свят, учений насамперед ретельно дослідив етнокультурний ґрунт, на якому вони формувалися. На його думку: «основи цих традицій, шлях їхнього утвердження пройшов культурно-історичну еволюцію, що утворилася на базисі внутрішнього розвитку народу, у тому числі і завдяки чужим етнокультурним впливам» (Сосенко, 1928: 6). Такий своєрідний зародок «свого» у поєднанні із «чужим» К. Сосенко називає «етнокультурними первнями», визначаючи, що «не так легко у цьому питанні відшукати істину, оскільки традиції культур, взаємовплив культур має надзвичайно давню історію, котра потребує тривалості, системності, залучення знань із різних галузей науки, аби дійти до «початків»» (Сосенко, 1928: 7). Саме тому у праці «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора» він ставив перед собою мету принаймні частково розв'язати цю проблему, акцентуючи на етнокультурних основах свят Різдва (Коляди) й Щедрого вечора: простежити їхній розвиток у діахронному вияві. Варто зауважити, що предметом його досліджень став пісенний спадок українського народу, бо вчений вважав, що саме у ньому можна найбільше віднайти «закодовані», приховані смисли (пісня належить до найдавніших форм усної словесності, оскільки передавалася з уст в уста, мала варіанти і тим самим акумулювала усе те надбання народу, що формувало його культурну ідентичність). Оскільки К. Сосенко був єдиним представником віденської

етнологічної школи в Україні, то у своєму доробку найчастіше застосовував провідний її метод – культурно-історичний, котрий простежуємо у його праці «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора».

Зародження свята Різдва і Щедрого вечора, які згодом в історії фольклористики будуть зараховані до календарно-обрядових, зокрема зимового циклу, здійснилося ще в доісторичний період. Упродовж століть цей процес кристалізувався, укорінившись в культурно-релігійне життя усього народу, а традиції святкування залишилися частково незмінними, поєднавши особливості дохристиянського та християнського світоглядів. При цьому сучасне суспільство часто не до кінця розуміє принципи, суть тих чи інших ритуалів та їхнє змістове навантаження, а лише відтворює їх, дотримуючись споконвічних традицій. Маємо враховувати, що дослідження самих свят – Різдва і Щедрого вечора – не дають повного розуміння староукраїнської культури й релігії, але водночас за допомогою них можна сформулювати загальний образ давньої української духовної культури, у той час як обряди під час різдвяних дійств та містерій мають чимало елементів із чужих культур, запозичень із святкувань християнської Церкви загалом, які ґрунтуються на дохристиянських культурних традиціях.

Як зазначав К. Сосенко, «колядки й щедрівки є дуже давніми чисто українськими словесними творами, а не літературно занесеними з інших культурних сфер на Україну. Вони містять в собі поважні проблеми старинної релігії... української оригінальності... зберігають і стародавні суспільні й господарські проблеми, у них простежується історична культурна еволюція ідей, які вони висловлюють, так, що вплив чужої ідеології на колядки й щедрівки являється дуже мінімальним» (Сосенко, 1928: 48). Варто зазначити й те, що у традиції українського народу їх не співають при святкових обрядах як сакральні пісні чи молитви, а виконують лише для створення відповідного урочистого настрою. І це доволі природньо, оскільки староукраїнські свята є первісними, дохристиянськими, з якими церковно-релігійні ритуали та елементи з сакральними піснями і фразами історично не співвідносяться, і у цьому виявляються самобутні особливості.

Цінність праці К. Сосенка полягає у тому, що він намагався висвітлити міжкультурну взаємодію на прикладі зимових свят,

аналізуючи численні археопи, символи, знаки, котрі містять: «національні коди, закладені у народних піснях, ритуалах та інших виражальних формах і допомагають інтерпретувати специфіку життя народу, його особливість, спільне та відмінне з іншими культурами» (Klymasz, 2003–2004).

Перша проблема, котра виникає під час дослідження староукраїнських свят, – їхня давність. Оскільки хронологічно вони передують християнським, то маємо враховувати їхню доісторичну (дохристиянську) основу, на якій могли зародитися свята, що зветься староукраїнськими, та на якій формувалася культова ідеологія, що згодом синтезувалася із християнською. Для такого узагальнення необхідно брати до уваги специфіку життя українського народу до періоду поширення християнства на українських землях, а також етнокультурні зв'язки у період його доісторичного й протоісторичного життя, генезу українського національного світогляду у його культурній взаємодії з іншими народами від найдавніших часів.

Акцентуючи на староукраїнській культурі й релігії, К. Сосенко у своїй праці зосередився не так на добі перед поширенням християнства в Україні, як на доісторичній. На його думку, саме ідеологія свят Різдва (Коляди) й Щедрого вечора має виразні ознаки доісторичності, творить окремий світ думок і вірувань праукраїнців. Для вивчення генези староукраїнської культурної спадщини варто залучити археологічні дослідження науковців на території України, адже вони дають фактичні висновки щодо аборигенності українського народу на цих землях від найдавніших часів. У контексті нашого дослідження передусім акцентуємо увагу на здобутих сучасників К. Сосенка: В. Антоновича, В. Данилевича, Ф. Вовка та В. Хвойки. Найбільш ґрунтовна праця, котра дає підтвердження давності українського народу, його автохтонності – «Археологічна минувшина Київщини» (1925 р.) В. Данилевича (Сосенко, 1928), сформована на базі власних досліджень та позицій однодумців її автора. У ній вчений дійшов таких висновків: «територія Київщини була заселена ще у період палеоліту... частковий розвиток ерготичної системи (камінні знахідки) з палеоліту та мезоліту мають безпосередній зв'язок із знахідками періоду неоліту, що мав своєрідну українську специфіку (зміст і форму), котра пізніше чітко простежувалася у бронзовій добі; неоліт території

західної України, а це Київщина, Волинь, Поділля, Галичина та Буковина вказує на постійну осілість та зайнятість ловецтвом, рибальством, підтвердженням цього є відповідні знахідки знарядь праці; особливості обряду поховання: трупоскладання та положення із орієнтацією до сонця...» (Данилевич, 1925: 123).

Ці фактичні підтвердження давності староукраїнців на своїх землях у доісторичний період дозволяють зробити висновок, що староукраїнська культура й релігійні вірування формувалися ще у пракультурній добі. Такої позиції дотримувався К. Сосенко, зосереджуючись на принципах найперших культурно-історичних округів (за В. Шмідтом) (Данилевич, 1925: 135). Адже життя та побут праукраїнців упродовж тисячоліть на тих самих землях і географічне положення українських етнографічних областей сприяло ізольованому життю народу в спокійних обставинах, і тим самим уможливило нормальну культурно-історичну еволюцію українців у кожній сфері людського життя. Воно сформувало в народі сталість, своєрідну специфіку та ідентичність. Саме тому особливість староукраїнської культури полягає насамперед у її давності, самостійності, культурній творчості, оригінальності, автохтонності. Водночас їй вдалося сформувати культурні й територіальні зв'язки із іншими народами, зберігши свою самобутність.

Коли беремо до уваги доісторичне пракультурне життя українців на їх споконвічних землях, то варто не забувати також про вплив інших народів ще у доісторичну добу, побут яких виявлено археологами на території України. Хоча деякі факти залишаються невідомими, та все ж є дослідження, які саме народи могли мати значний вплив на духовну й матеріальну культуру староукраїнців. Серед них К. Сосенко виділяє такі:

- поселення *трипільців* на території України (в неолітичну добу), культурою яких захоплювався весь світ, через їхню самобутність;
- після них В. Хвойка вважав, що були поселення «“так званих скорчених”, котрі хоронили своїх покійників у гробах в скорченій поставі. Їх побутування на українських землях припадає на добу між трипільською та скитською культурою (приблизно бронзова і залізна доба)... це був кочовий народ, котрий походив із Малої Азії (*семіти*)» (Хвойка, 1913);



- у добу неоліту простежується схрещення західної й східної культур на українських землях, що вказує на рух народів зі Сходу й Заходу і на ймовірність чужоплемінних культово-релігійних впливів на аборигенів. Зокрема у першому тисячолітті до н. е. на півдні України заселяються *кіммерійці*, котрі привносять у автохтонний народ свою оригінальну матеріальну культуру. Такі впливи були з-поміж інших народів найтриваліші, що насамперед спричинено тисячолітнім перебуванням *староіранців*, на сучасних землях України. Відтак у деяких староукраїнських обрядах можна виявити ознаки староіранської релігійної культури (наприклад, у назвах свят, міфологічних образах щедрівок та ін.). Відомо, що староіранська культура мала вплив на весь давній південний Схід, сягаючи Єгипту та на Захід, аж до Римської імперії. Саме тоді своє відображення вона залишила й в староукраїнській культурі;
- із приходом християнської доби вплив на українську культуру здійснили також східно-азійські народи (*болгари, хозари, угри та печеніги*, а згодом *татари і турки*), проте це вже не внесло змін у формування первісних староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора, а радше на християнські традиції (Сосенко, 1928: 24–29).

Усе це створювало міжкультурну взаємодію, специфіка якої виявлялася у синтезі традицій різних народів (за Ф. Гребнером). Найкраще це простежується на прикладі староукраїнських обрядів свят Різдва (Коляди) й Щедрого вечора та пісень, котрими супроводжуються ці свята (колядки й щедрівки), із їх незрівняним багатством і різноманітністю старовинних культурних образів із кожної культурної сфери. Таким чином, виявлення ймовірних доісторичних, історичних культурно-релігійних зв'язків староукраїнської традиції із іншими етносами дає підстави досліджувати проблему етнокультурних запозичень на прикладі релігійних свят та обрядів. При такому дослідженні неможливо оминати християнську добу в історії народів, котра внесла свої корективи у подальшу рецепцію святкувань. Насамперед це стосується зв'язку культур на межі Старого Сходу та Півдня, а саме: староіранців, вавилонців, євреїв, арабів, греків, римлян та ін. Асиміляція цих культур сформувала комплексне релігійне уявлення,

зокрема по всій Римській імперії, що вплинуло на розвиток Церкви, її символіки, обрядовості, а найбільше – церковного календаря, адже у ньому фактично «накладалися» християнські свята на давні язичницькі. Упродовж тривалого періоду Церква остерігалася офіційного прийняття змін, але згодом, коли християнство практично заповонило весь світ, вона прийняла цей календар, утвердила його, підпорядкувавши усі свята власній ідеології, символіці, обрядовості та надавши їм нового змісту. Це відобразилося також на українському культурно-релігійному середовищі, коли із офіційним прийняттям християнства у 988 р. постала проблема між прийняттям «нового» і залишків «старого» усвідомлення та світосприйняття, від якого відмовлятися народ упродовж тривалого часу не хотів. Та все ж із плином часу гармонійно відбулася своєрідна асиміляція староукраїнських та християнських свят, оскільки ключові ідеї в них перепліталися. Проте, під час релігійних святкувань почали проникати відповідні мотиви, думки та ідеї старовинних народних вірувань, обрядів, символів (зокрема простежуємо це на прикладі свят Різдва та Щедрого вечора). Як наслідок, від праісторичної ідеї Сходу з дохристиянської доби традицій збереглися такі три основні:

- туга за первісним періодом, коли людство жило значно щасливіше, а зло не так панувало у світі; і водночас надія, що цей період колись повернеться, і настане нова доба світла, добра для людей;
- відродження астрального неба, а у ньому сонця, як центричної сили світла (божий Геліос), котра проведе до світу правди, щастя – золотого віку (поняття Айона, тобто ідеї божества зі староіранської традиції, що символізує щасливу вічність);
- прихід божества, а разом із ним становлення нової світової доби після народження на світ небесної божої дитини, а саме хлопця, котрий буде мати безпосередній зв'язок між землею та небом; принесе людям ідеальні духові і земні ласки.

Ці три ключові релігійні ідеї сягають найдавніших часів, вони стали фундаментом для зародження традицій, які згодом склали основу для свят зимового циклу. Тому перша концепція дохристиянського часу про очікування народження Айона (нового віку) найпоширеніша була у староіранців, суть якої полягала у тому, що у світі панує вічна боротьба добра і зла, і лише з приходом цього божества може відродитися найдовершеніша правда, спокій, добро у

всій своїй подобі. Цієї ідеї дотримувався та сповідував її увесь Схід. Щодо другої концепції – культу Геліоса – нового сонця, вогнища усього живого, а разом із ним культу мітри – світлості, – то вона поширювалася на єгипетський культурний округ, а згодом на римську традицію, формуючи солярний культ. Народи цього округу дотримувалися власного календаря, визначаючи позиції сонця щодо Землі. За ним його зимовий поворот припадає на 6 січня, що й стало днем Айона; це своєрідний символ непереможного сонця, ідея народження Спасителя. Остання концепція – своєрідне довершення попередніх двох – уособлює народження хлопчика – у вигляді Айона та Геліоса – владику нового світу, Спасителя, його остаточний прихід, а з ним і початок нового віку: прихід божої дитини, що змінить світ, буде керувати ним за допомогою сил неба, котре сприятиме йому в цьому (Norden, 1969: 41).

До культу сонця із стародавніх традицій зараховують також культ води. Як зазначав К. Сосенко: «вона символізувала животворну струю із надр землі; вибратися із неї – містичний елемент» (Сосенко, 1928: 24). У свою чергу А. В. Вільямс Джексон стверджував, що: «у староіранській релігії вода уособлювала одного із святих Архангелів» (Jackson, 1928: 72). Як відомо, культ води існував також у староукраїнській традиції, зберігшись у колядках та щедрівках, які виконуються найчастіше на свято Водохрестя. Цей мотив використовувала пізніше Церква у святкуваннях, наприклад, культ Триєдиного Бога у Богоявленні, культ животворящої води і хрещення Спасителя.

Ще одним співвідносним із культом сонця був культ мітри, котрий мав свій вплив на асиміляцію культури і традиції Сходу та Півдня. Найбільше, хто його утверджував, – перські маги. Загалом Мітра був генієм світла і правди, противник п'їтьми, образ якого поширився у більшості культур стародавнього світу. Відтак, впливи давньої культури Сходу і Заходу на обряди грецької та римської Церкви відобразилися на церковно-християнській ідеології, що згодом перейняли народи, котрі сповідували традиції та календарну обрядовість Церкви, зокрема й українці.

На основі цього утверджується думка, що велике значення в нехристиянських віруваннях, релігіях народів, а пізніше історії християнських традицій Церкви мав календар свят. Його особливість полягала у тому, що він здійснив еволюцію релігійної містики у

розумінні залежності між фізичними властивостями природи і духовністю. Від цього формувалося відчуття неминучої залежності людини від природи, яка, окрім цього, у фізичному та духовному вимірі поєднана метафізичним зв'язком із Творцем. Така особливість простежувалася й у староукраїнських святкуваннях.

Як уже зазначалося, староукраїнські свята припадали на той час, що й християнські. Однак з огляду на глибоку сутність староукраїнської релігійної ідеології та її давності неможливо твердити, що народ до християнства не мав свого календаря свят. Відтак існування українських схем святкування головних свят зимового циклу – Різдва і Щедрого вечора – має свій цикл обрядів із відповідним супроводом колядок та щедрівок.

Тим не менш, попри автентичність староукраїнської культурної традиції, К. Сосенку вдалося виявити певні аналогії у календарному святкуванні давніх українців із культурами інших народів, зокрема із староіранцями, що простежується на прикладі зібраних свят і пісень. Реконструкція староіранського календаря базується на релігійних іранських книгах Авеста. Із них стає відомо про «6 свят, серед яких 3 головні та 3, які доповнюють їх» (The Zend-Avesta). Християнський іранознавець Х. Бартоломео подає такі відомості про них:

- «перше свято: із староіранської традиції означає межі весни; це свято весни, створення неба (первісно 45 днів після 8-го березня<sup>1</sup>, отже на 21 квітня);
- друге свято: межиліття – первісне свято літнього сонцестояння, пізніше присвячене створенню води (105-ий день року – свято Творця);
- третє свято: на честь божества п'ятої пори року, головне свято Творця, присвячене створенню звірів. За староіранською традицією «середина року», літнє сонцестояння» (Bartholomae, 1901–1904: 148–149).

Таким чином, простежуємо, що у староіранській традиції панує солярна орієнтація свят на відміну від староукраїнської. Хоча фактично на них пізніше, із прийняттям християнства, будуть припадати релігійні свята, поширені в Україні: до прикладу із першим староіранським приблизно співпадає Великдень; із другим –

---

<sup>1</sup> Врахування староіранської традиції, за якою старий рік розпочинався 8 березня.

Водохрестя (взимку) та Різдво Івана Хрестителя (влітку); із третім – Свято Анни (зачаття Діви Марії).

Порівнюючи святкування календаря староіранської та староукраїнської традицій за світотворчим принципом, простежуємо подібність деяких солярних мотивів. Спільність культу світотворчого принципу свідчить не стільки про взаємні впливи, як про його первісність у багатьох народів. Водночас самі солярні мотиви, що проявляються в староукраїнських традиціях вже можуть слугувати прикладом пізнішого впливу поселень іранців в Україні, контакту українського народу зі Сходом.

Отже, порівнюючи календар староукраїнський та староіранський, К. Сосенко простежив такі паралелі:

- весняному староіранському святу відповідає українська гаїлка. Обидва свята мають мотив обнови життя, культу весняного неба і Творця;
- друге свято у літній і зимовій варіації пов'язане з утворенням культу води;
- третє свято, присвячене створенню звірів, що наче зовсім чуже для української традиції, не має аналогій, але К. Сосенко у своїй праці зазначає, що все ж паралелі тут можна віднайти, зокрема те, що в українській традиції це пов'язано із містерією віддавання домашньої худоби під опіку св. Юрія проти нападу вовків; введенням до хати молоді худоби в день Введення Діви Марії (4 грудня); введення на Святвечір до будинку ягнят, телят та інших тварин.

### **Наукова новизна**

цієї статті полягає у тому, що на основі теорії католицького вченого К. Сосенка здійснено спробу аналізувати зв'язок української культури із Давнім Сходом та Півднем.

### **Висновки**

У цій статті ми частково висвітлили проблему міжкультурної взаємодії у праці К. Сосенка «Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора» щодо їхнього формування у поєднанні «свого» з «чужим», взаємовпливу традицій, що мають надзвичайно давню історію, потребують системності дослідження, залучення знань із різних галузей науки.

На основі здійсненого аналізу виявили, що вчений виокремив декілька народів, між котрими відбулася культурна дифузія на території України, а саме: із трипільцями, семітами, староіранцями, болгарами, хозарами, уграми, печенігами, татарами і турками. Як зауважив сам автор, найяскравіше ця міжкультурна взаємодія простежується на прикладі староіранців, їхніми зв'язками із староукраїнськими традиціями. Саме тому на їхньому прикладі найкраще можна простежити загальні та відмінні ознаки двох давніх культур.

### Література

- Данилевич, В. (1925). *Археологічна минушина Київщини*. Київ. З друкарні Української Академії Наук.
- Лановик, З., Лановик, М. (2001). Вивчення української усної народної творчості у вищій школі. *Вища школа*, 6, 38–45.
- Сокіл, Г. (2011). *Українська фольклористика в Галичині кінця XIX – першої третини XX століття: історико-теоретичний дискурс: монографія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Сосенко, К. (1928). *Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора*. Львів.
- Хвойка, В. (1913). *Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена* (по раскопкам): с прил. описания раскопок в ус. М. М. Петровского в г. Киеве и с. Белгородке. Киев: Тип. «Т-ва Е. А. Синькевич». URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=10008>
- Bartholomae, Ch. (1901–1904). *Vorhgeschichte der iranishhen Sprachen. Grundriss der iranischen Philologie*, I. Band, I. Abteilung.
- Graebner, R. (1911). *Methode der Ethnologie*. Winter, Heidelberg.
- Jackson, A. V. Williams (1928). *Zoroastrian Studies: The Iranian Religion and Various Monographs*. Columbia University Press.
- Klymasz, Robert B. (2003–2004). *Ukrainian Folklore Courses*. Centre for Ukrainian Studies University of Manitoba. Winnipeg. URL: [https://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian\\_canadian\\_studies/media/Ukrainian\\_Canadian\\_Folklore.pdf](https://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian_canadian_studies/media/Ukrainian_Canadian_Folklore.pdf)
- Norden, E. (1969). *Die Geburt des Kinder. Geschichte einer religiösen Idee*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft WBG.
- The Zend-Avesta. *The sacred book of the East* (1898). The Vendidad / trans. by J. Darmesteter. URL: <https://ia804606.us.archive.org/22/items/the-zend-avesta/The%20Zend%20Avesta.pdf>

### References

- Danylevych, V. (1925). *Arkheolohichna mynuvshyna Kyivshchyny*. [Archaeological past of Kyiv region]. Kyiv. Z drukarni Ukrainskoi Akademii Nauk (in Ukrainian).

- Lanovyk, Z., Lanovyk, M. (2001). Vyvchennia ukrainskoi usnoi narodnoi tvorchosti u vyshchii shkoli [Study of Ukrainian oral folk art in higher education]. *Vyshcha shkola*, 6, 38–45 (in Ukrainian).
- Sokil, H. (2011). *Ukrainska folklorystyka v Halychyni kintsia XIX – pershoi tretyny XX stolittia: istoryko-teoretychnyi dyskurs: monohrafiia* [Ukrainian folkloristics in Galicia at the end of the 19th - the first third of the 20th century: historical and theoretical discourse: monograph]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka (in Ukrainian).
- Sosenko, K. (1928). *Kulturno-istorychna postat staroukrainskykh sviat Rizdva i Shchedroho vechora* [The cultural and historical figure of the old Ukrainian holidays of Christmas and Shcherdo Vechar]. Lviv. (in Ukrainian).
- Khvoika, V. (1913). *Drevnye obytately Sredneho Prydneprov'ia y ykh kultura v doystorycheskye vremena (po raskopkam)* [Ancient inhabitants of the Middle Dnieper region and their culture in prehistoric times (according to excavations)]. Kyev: Typ. «T-va E. A. Synkevych» (in Russian).
- Bartholomae, Ch. (1901–1904). *Vorheshichte der iranishhen Sprachen. Grundriss der iranischen Philologie, I. Band, I. Abteilung* (in English).
- Graebner, R. (1911). *Methode der Ethnologie*. Winter, Heidelberg (in German).
- Jackson, A. V. Williams (1928). *Zoroastrian Studies: The Iranian Religion and Various Monographs*. Columbia University Press (in English).
- Klymasz, Robert B. (2003–2004). *Ukrainian Folklore Courses*. Centre for Ukrainian Studies University of Manitoba. Winnipeg. URL: [https://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian\\_canadian\\_studies/media/Ukrainian\\_Canadian\\_Folklore.pdf](https://umanitoba.ca/faculties/arts/departments/ukrainian_canadian_studies/media/Ukrainian_Canadian_Folklore.pdf) (in English).
- Norden, E. (1969). *Die Geburt des Kinder. Geschichte einer reliqiösen Idee*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft WBG (in German).
- The Zend-Avesta. (1898). *The sacred book of the East. The Vendidad / trans. by J. Darmesteter*. 136 p. URL: <https://ia804606.us.archive.org/22/items/the-zend-avesta/The%20Zend%20Avesta.pdf> (in English).

**Nataliia Melnychyn. Problems of intercultural interaction in the work of K. Sosenko «The cultural and historical genesis of the old Ukrainian holidays of Christmas and Shchedryi Vechir».** The article examines the problem of intercultural interaction in folklore, in particular, using the example of the ancient Ukrainian holidays of Christmas and Shchedryi Vechir in the context of the scientific work of the Ukrainian Catholic scientist Ksenophon Sosenko «Cultural-historical genesis of the old Ukrainian holidays of Christmas and Shcherdo Vechora». The need to reproduce and illuminate his scientific heritage is emphasized, in which the scientist investigated the origin and peculiarities of the formation of the calendar of holidays in the Ukrainian tradition from the earliest times of the prehistoric period in connection with other cultures to the influence of Christianity with its modifications. The main **goal** set by the author is an attempt to partially reproduce the issue of intercultural interaction in the work of K. Sosenko regarding the formation of the ancient Ukrainian holidays of Christmas and Shchedryi Vechir in a combination of

«self» with «other», that is, the mutual influence of traditions that have an extremely ancient history, require systematization of research, involvement of knowledge from various branches of science.

The main attention is paid to **the methodology** of K. Sosenko, in particular the way of formation and further transformation of the old Ukrainian calendar and its relationships with other cultures. Attention is drawn to the fact that the scientist K. Sosenko used the cultural-historical method as a basis in his works during the analysis of ancient Ukrainian holidays.

**The result** of the scientist's research were thorough works on the theories of the origin of ancient Ukrainian holidays, their antiquity and subsequent transformations.

**The conclusions** prove that K. Sosenko was a representative of the Viennese ethnological school, which is characterized by the use of the cultural-historical method during scientific research. In his works, he addressed the historical past of the Ukrainian people: its genesis, development in a diachronic manifestation, cultural connection with other autochthonous and nomadic peoples in their interaction. For most scientists of his period, it was characteristic to involve traditional methods of research and study of the past, while K. Sosenko put forward his own theory of the genesis of old Ukrainian holidays, which is based on the peculiarities of the aboriginal people with the influence of others on its formation and its subsequent transformations.

His scientific legacy is a significant contribution to the understanding of the processes of formation and development of Ukrainian holidays, in particular Christmas and *Shchedryi Vechir*, from the most ancient times (prehistoric times) to the present in intercultural interaction. The scientist's scientific views and conclusions are still relevant for modern Ukrainian folkloristics, opening new perspectives for further research into the culture of the Ukrainian people and its connection with other national traditions.

**Key words:** K. Sosenko, intercultural interaction, ancient Ukrainian holidays, Christmas, *Shchedryi Vechir*

---

Мельничин Наталія Ігорівна – аспірантка кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх викладання Тернопільського педагогічного університету імені В. Гнатюка, магістр, <https://orcid.org/0009-0001-3398-0768>; 12021999rik@gmail.com